

მარიამ დარჩიაშვილი *

ეკონომიკური და სოციალური ცვლილებები: მიწასთან დაკავშირებული პრაქტიკებისა და მორალის სიმრავლე დუშეთის სოფლებში

პოსტსკიტი

დუშეთის რაიონის სოფლები საძოვრების შემცირებისა და დაკარგვის საერთო პრობლემის წინაშე დგანან. სოფლების მცხოვრებლები ყოფიან პირუტყვს, რის შედეგადაც ადგილობრივი პირუტყვის რაოდენობა სამჯერ შემცირდა. მწყემსებისა და ძროხების ხილვა ახლად აშენებული ინფრასტრუქტურის სიახლოვეს, წარმავალ ხედად იქცა იქ, სადაც ოდესღაც სოფლების კუთვნილი საძოვრები იყო. ჩემს საკვლევ საკითხს წარმოადგენს ეკონომიკური და სამართლებრივი ცვლილებების გავლენის შესწავლა ადგილობრივ ეკონომიკურ პრაქტიკებსა და მორალის სისტემებზე. განსაკუთრებით კი მაინტერესებს მიწასთან დაკავშირებული პრაქტიკები და მორალის სიმრავლე. ცვლილებების ფონზე გაჩნდა ახალი ცნებები და იდეები მიწის შესახებ; მიწა პრივატიზებული და გასაქონლებული გახდა; თუმცა, წინა მიდგომებს არსებობა არ შეუწყვეტია. მიუხედავად იმისა, რომ ძველი და ახალი ცნებები მიწის შესახებ შეიძლება ურთიერთგამომრიცხავი იყოს, ყოველდღიურ ცხოვრებაში ისინი შეიძლება თანაარსებობდნენ. წინამდებარე კვლევაში განვიხილავ მიწას სამართლებრივი პლურალიზმის პერსპექტივიდან ანთროპოლოგიური გაგებით. სამართლებრივი პლურალიზმი არის ანალიტიკური კონცეფცია იმ სიტუაციებისთვის, როდესაც ადამიანებს, თავიანთი ურთიერთქმედებისას, შეუძლიათ რამდენიმე სამართლებრივი სისტემით ხელმძღვანელობა. კვლევა, უმთავრესად, ეფუძნება ეთნოგრაფიულ მეთოდებს, დაკვირვებებსა და საუბრებს დუშეთის სოფლების მკვიდრ მოსახლეობასთან.

საკვანძო სიტყვები: მიწა, მორალის სიმრავლე (moralities), სამართლებრივი პლურალიზმი პრივატიზაცია, საძოვარი, დუშეთი.

* ასისტენტ-პროფესორი სოციალური და კულტურული ანთროპოლოგიის მიმართულებით, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შესავალი

„რასაც ჩვენ მიწას ვუწოდებთ, არის ბუნების ელემენტი, რომელიც განუყოფლად არის შერწყმული ადამიანის ინსტიტუტებთან. მისი იზოლირება და მისთვის ბაზრის შექმნა, ალბათ, ყველაზე უცნაური იყო ჩვენი წინაპრების წამოწყებებიდან.“¹

2022 წლის ზამთარში თბილისიდან დუშეთის რაიონში, ბაზალეთის ტბასთან მდებარე სოფელ მლაშეში, წავედი ქეთინოსთან შესახვედრად. ქეთინო მლაშეს მკვიდრია. ის მონაწილეობდა სოფლის ერთადერთი საძოვრის შენარჩუნებისთვის საპროტესტო აქციებში. ქეთინოს პირადად არ ვიცნობდი, მაგრამ ჟუჟუნას, მის დას, სოფელ არაგვისპირიდან, წლებია ვიცნობ. მლაშეში ასვლამდე, ჟუჟუნას შევხვდი და ერთად წავედით ქეთინოსთან. ზამთრის ცივი ღლე იდგა, თოვა იყო მოსალოდნელი. ქეთინოს სახლთან რომ მივედით, შვილიშვილთან ერთად გამოვიდა, გვითხრა, რომ საახალწლოდ ჩურჩხელები დაემზადებინათ. ჟუჟუნამ გაგვაცნო ერთმანეთი და ჩვენც მალევე სოფლის საძოვრებთან დაკავშირებულ საკითხებზე დავიწყეთ საუბარი; ტელეფონზე უკვე რამდენჯერმე ვილაპარაკეთ და საუბრის გაგრძელება ადვილი იყო.

გზად ბაზალეთის ტბისკენ, სადაც საძოვრის ტერიტორიაზე სასტუმროს კოტეჯები შენდებოდა, ქეთინომ გვითხრა, რომ საძოვარი ფარულად გაიყიდა და მიწის ახალმა მესაკუთრემ ყალბი ხელმოწერების საფუძველზე დაიკავა ადგილი. ქეთინოს თქმით, სოფლის საძოვრის გაყიდვაზე მოსახლეობას ეჭვი მაშინ გაუჩნდა, როცა მათ უცნობი პირები შენიშნეს, რომლებიც საძოვრის ტერიტორიას ზომავდნენ. მიწის დასაცავად სოფლის მცხოვრებლებს გადაეწყვიტათ ტერიტორიის რამდენიმე მაცხოვრებლისთვის გადაცემა, თუმცა ქალაქის გამგეობამ ამის უფლება არ მისცა და თქვა, რომ ეს იქნებოდა სახელმწიფო ქონების უკანონო მიტაცება. როგორც სოფლის მოსახლეობა ვარაუდობს, მაშინ მიწა უკვე გაყიდული იყო. მალევე ინვესტორები გამოჩნდნენ და შეძენილი ტერიტორია შელობეს. „ეს მიწა არასოდეს ყოფილა დამუშავებული; მას არასდროს ჰქონია სხვა დანიშნულება, ის ყოველთვის გამოიყენებოდა სოფლების საძოვრად, ასე ვიცით ჩვენი წინაპრებისაგან,“ – მითხრა ქეთინომ. დღეს ოდესღაც ფართო მიწა დაყოფილა დამუშავებულ ნაკვეთებად და მცირე სასაძოვრე ტერიტორიად, რომელიც დაკარგვის რისკის წინაშე დგას. ტბისკენ მიმავლებს, ნაკვეთებზე ძროხები შეგვხვდა, რაზეც ქეთინომ მითხრა, რომ გაზაფხულიდან ამ ადგილებში ძროხებს აღარ დაუშვებენ ნაკვეთების მეპატრონეები, რადგან ხორბალი, ქერი და სიმინდი დაითესება. „ამ დროს გვიწევს ძროხებთან ერთად სირბილი, სანამ ისინი საძოვარზე არ ჩავლენ, რომ სხვის ტერიტორიაზე არ გადავიდნენ,“ – აღნიშნა ქეთინომ ღიმილითა და სინანულით.

როდესაც მიგუხლოვდით საძოვარს, რომლის ტერიტორიაზე უკვე აშენებული იყო კოტეჯები, ქეთინომ ამიხსნა, რომ, შეთანხმების მიხედვით, საძოვარზე შესასვლელი გზა კოტეჯების ალაყაფსა და მეორე მხარეს კერძო ნაკვეთს შორის 8 მეტრი უნდა ყოფილიყო, რომელიც ახალ მესაკუთრეებს 5 მეტრამდე ჰქონდათ შემცირებული. ცოტა ხანს გავჩერდი შესასვლელთან, ეს იყო ძალიან მცირე ადგილი პირუტყვის გასაყვანად. ქეთინოს თქმით, მთელი სოფელი

¹ Polanyi, K. (2001) The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time. Beacon Press. pg. 187

შიშობდა, რომ სასტუმროს მეპატრონეები მშენებლობის დასრულების შემდეგ ამ გზასაც გადა-
კეტავდნენ. ქეთინოს ვკითხე, რატომ ფიქრობდნენ ასე და მან მიპასუხა: „ვის უნდა საქონელი
სასტუმროსა და ტბას შორის?“

კოტეჯების ტერიტორიაზე დავინახეთ ხალხი, შორიდან ვერ მივხვდით, მშენებლები იყვნენ
თუ მეპატრონეები. ქეთინომ მითხრა, რომ ბოლოს კონფლიქტით დასრულდა სოფლის მოსა-
ხლეობასა და კოტეჯის ტერიტორიაზე მყოფ ხალხს შორის ურთიერთობა და სიფრთხილისა
და მათთან კომუნიკაციისაგან თავშეკავებისკენ მოგვიწოდა. ჩვენ მცირე დროით საძოვართან
შევჩერდით. ქეთინომ ხელის გაშვებით საძოვრის ტერიტორია დაგვანახა, რომელიც ტბასა და
კოტეჯებს შორის მდებარეობდა და მითხრა, რომ ტირიფებისთვის მიმეცეცა ყურადღება. ტი-
რიფები რთულად შესამჩნევი იყო, რადგან არ ჰქონდათ ფოთლები. ქეთინომ მოგვიყვა, რომ
ეს ტირიფები სოფლის მოსახლეობამ ჩამოიტანა და დარგო დიდი ხნის წინ, ზაფხულში ჩრდი-
ლისთვის. „ამ ზაფხულს კი კოტეჯების მეპატრონეების ჯიპები ეყენა ხეების ქვეშ, ჩრდილში;“
– გულდაწყვეტით გვითხრა ქეთინომ. საძოვრის ტერიტორიაზე ხეების დარგვის პრაქტიკისა
და მისი გრძელვადიანი გამოყენების ისტორიის გათვალისწინებით, სოფლის მოსახლეობას
ძლიერი ემოციური კავშირი ჰქონდა ამ ადგილთან.

ზაფხულში ისევ ვესტუმრე საძოვრის ტერიტორიას ტირიფების სანახავად (იხ. ილუსტრა-
ცია: ტირიფები). ამ დროს კოტეჯების მფლობელებს ტერიტორია ფინანსური პრობლემების
გამო ჰქონდათ დატოვებული, კოტეჯები კი იყიდებოდა, მოსახლეობის ინფორმაციით. 5-მე-
ტრიანი გზის გაგლის შემდეგ აღმოვჩნდი საძოვრის ტერიტორიაზე, სადაც ლამაზი ხედი გა-
დაიშალა – წინ ტბა, ხოლო მარცხნივ ტირიფები დიდ ჩრდილს ქმნიდა. ზაფხულის მზიანი დღე
იყო. მზისგან და სიცხისგან თავის დასაღწევად ტირიფების ჩრდილში შევედი, სადაც გრილოდა
და ნიავე უბერდავდა. ხელით გაკეთებულ გრძელ სკამზე ჩამოვჯექი, რომელსაც ასევე მაგიდა
ჰქონდა მიმაგრებული. მწყემსებისთვის შესანიშნავი ადგილი იყო შუა დღის შესვენებისთვის,
იმის გათვალისწინებით, რომ მათი სამუშაო დილის 7 საათზე იწყება და საღამოს 8 საათზე
მთავრდება. ადგილზე ქეთინოს ნათქვამი გამახსენდა იმის შესახებ, რომ წინა ზაფხულს აქ
მწყემსებისა და საქონლის ნაცვლად მანქანები ჰყავდათ ჩრდილში გაჩერებული კოტეჯების
მეპატრონეებს. დუშეთის მაცხოვრებლებთან საუბრისას ისინი ხშირად მიზიარებდნენ თავი-
ანთ გრძობებს იმ ხეების შესახებ, რომლებიც მათ ერთობლივად დარგეს საბჭოთა პერიოდში,
განსაკუთრებით კი საერთო დღესასწაულების დროს.² მათთვის მოწიფული ხეები წარმოადგე-
ნდნენ არა მხოლოდ სიამაყეს, არამედ – ადგილის სიძველეს და ადგილთან კუთვნილების გან-
საკუთრებულ განცდასაც. მწყემსები საუბრებში ამ საძოვარს მოიხსენიებენ, როგორც „ტირი-
ფების ადგილს“; ტირიფები იქცა ამ საძოვრის სიმბოლურ ნიშნად, რომლის მიმართაც სოფლის
მცხოვრებლებს განსაკუთრებული ბმა აქვთ. დაკარგვის პირას მყოფი საძოვრის შემყურემ,
დავიწყე იმაზე ფიქრი, თუ რა ცვლილებებს შეეძლო ადგილობრივი მოსახლეობა ჩაეყენებინა
იმ მდგომარეობაში, რომ მათ არ ჰქონოდათ შესაძლებლობა დაეცვათ მათთვის ძალიან მნიშ-
ვნელოვანი მიწები. ამავდროულად, საუბრებიდან გამომდინარე, ჩანდა, რომ ამ ცვლილებებს

2 1982 წელს დუშეთის რაიონში 11 ათასი კაკლის ხე დაირგო, 1983 წელს კი ჟურნალ გაზეთში ვკითხულობთ, რომ იმ წელს
რაიონის ახალგაზრდები 40 ათასი კაკლის ხის ნერგის გახარებას გეგმავდნენ, მეტი ამ თემაზე იხ.: ჰამლეტ კერესელიძე,
„საქმე საშვილიშვილო“; ჟურნალი დროშა, 1983 წელი.

ადგილობრივი მოსახლეობა პასუხობდა ადგილობრივი ეკონომიკების ცვლილებებით და მიწების გაყიდვით, რაზეც ისინი სინანულით საუბრობდნენ.

ტირიფები, აგვისტო 2023 წ. ავტორის ფოტო.

წინამდებარე სტატიაში ვიკვლევ ეკონომიკურ და საკანონმდებლო ცვლილებებს, იმას, თუ რა გავლენას ახდენს ახალი მიდგომები მიწასთან მიმართებაში ადგილობრივ ეკონომიკებზე და მორალის სისტემებზე. კერძოდ, მაინტერესებს მიწის შესახებ როგორც ძველი და ადგილობრივი, ისე ახალი და გლობალური მიდგომებისა და პრაქტიკების შერწყმა (hybridizing). მე ვაკავშირებ მიწის შესახებ ახალ და გლობალურ ხედვებს ნეოლიბერალურ დისკურსებთან, ხოლო ძველსა და ადგილობრივ ნარატივებს – პოლანისეულ მიმაგრებულობის (embeddedness) კონცეფტთან.³ ჩემი არგუმენტი ის არის, რომ მკვიდრი მოსახლეობისთვის მიწა უფრო მეტია, ვიდრე ეკონომიკური საშუალება; მიწები ჩაფლულია სოციალურ ურთიერთობებში და მათი სოციალური და ყოველდღიური მნიშვნელობებისაგან გამიჯვნა შეუძლებელია. პოლანი მჯელობს, რომ მიწა ყოველთვის დაკავშირებული იყო ნათესაობასთან, სამეზობლოსთან, რწმე-

³ კარლ პოლანის ნაშრომებში მიმაგრებულობის (embeddedness) კონცეფტი არაა გამწლილი, როგორც თეორია, თუმცა, ყოველთვის ნათელია, რომ ის მიგვიჩიოებს განვიხილოთ ეკონომიკა ინსტიტუტებთან ბმაში, ასევე ეკონომიკური არაეკონომიკურთან ერთობლიობაში (Polanyi, 2018).

ნასთან, სტაბილურობასთან ან ფიზიკურ უსაფრთხოებასთან. ეკონომიკური ფუნქცია მიწის მხოლოდ ერთ-ერთი ფუნქციაა. პოლანისთვის მიწის ამ ყველაფრისგან გამიჯვნა და საზოგადოების ორგანიზება ისე, რომ ის მოერგოს ბაზრის მოთხოვნებს, საბაზრო ეკონომიკის უტოპიური კონცეფცია იყო.⁴

2022-2023 წლებში რეგულარულად ვსტუმრობდი მლაშესა და დუშეთის სხვა სოფლებს, ვესაუბრებოდი სოფლის მოსახლეობას, განსაკუთრებით – მწყემსებსა და მათ, ვისაც საქონელი ჰყავდა, ვსეირნობდი მათთან ერთად, ხანაც დავყვებოდი ნახირში, ვეკითხებოდი, როგორ ეგუებოდნენ ისინი ეკონომიკურ ცვლილებებს და შემცირებულ მიწებს. მათ, ვინც ამ პროცესების ფონზე გაყიდა საქონელი, დავყვებოდი ახალ სამსახურში და სოფლის პრობლემებზე ვეკითხებოდი. ასევე ვერთვებოდი სოფლის შეკრებებსა და ღონისძიებებში. კვლევით პროცესში აღმოვაჩინე მორალის სიმრავლე მკვიდრი მოსახლეობის ნარატივებში მიწის შესახებ, მათ ნარატივებში პარადოქსულად თანაარსებობდა პოლანისეული და ნეოლიბერალური მორალური სისტემები. ყველა ნაწილში სოფლებში მიწების შემცირების პროცესს და თანაბრად ადანაშაულებდნენ იდეოლოგიებს, ახალ რეფორმებს, კანონმდებლობას, ბიზნესს, სახელმწიფო პირებს, ეკონომიკურ პრობლემებს, მეზობლებსა და თავიანთ თავს მიწების გასაქონლებასა და გაყიდვაში.

ნაშრომის დასაწყისში მიმოვიხილავ ლიტერატურას ნეოლიბერალური რეფორმებისა და დამოკიდებულებების შესახებ მიწის თაობაზე. ასევე ვეცდები ვაჩვენო სტატიის თეორიული ჩარჩო. მოგვიანებით ვისაუბრებ საქართველოს მაგალითის მოხმობით მიწის პრივატიზაციის კონტექსტზე და შევხები საკანონმდებლო გამოწვევებს. შემდეგ ორ ქვეთავში კვლევის მიგნებების, დაკვირვებებისა და ადამიანებთან საუბრების საფუძველზე ვისაუბრებ: ა) მიწის განაწილების პროცესზე და არაფორმალურ პრაქტიკებზე და ბ) მიწის გაყიდვის პრაქტიკებზე, როგორც შედარებით ახალ ეკონომიკურ პრაქტიკაზე ადგილობრივი მოსახლეობის ყოველდღიურ ცხოვრებაში. დასკვნაში შევაჯამებ მოსაზრებებსა და მთავარ სათქმელს.

მიწის გასაქონლება და მორალის სისტემების შერწყმა

ზოგიერთი მკვლევარი მიიჩნევს, რომ ნეოლიბერალური რეფორმები კონცეფტუალურ ცვლილებებს იწვევს მიწის ბუნებასთან დაკავშირებით.⁵ მიწა უფრო მეტად ფასდება მისი, როგორც სავაჭრო ობიექტის, ღირებულების გამო, ვიდრე მისი კავშირის გამო ადგილობრივ მოსახლეობასთან. ეს კონცეფტუალური ცვლილებები ასუსტებს სახელმწიფოს, მისი მოსახლე-

---

4 Polanyi, K. (2001) *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Beacon Press. pg. 187

5 Cotula, Lorenzo. „The New Enclosures? Polanyi, international investment law and the global land rush.“ *Third World Quarterly* 34, no. 9 (2013): 1605-1629; Millar, Gearoid. „Knowledge and Control in the Contemporary Land Rush: Making Local Land Legible and Corporate Power Applicable in Rural Sierra Leone.“ *Journal of Agrarian Change* 16, no. 2 (2016): 206-224.

ობის, სოციალური ჯგუფებისა და ინდივიდების დაცვის ჩარჩოს და სანაცვლოდ სარგებელი მოაქვს მათთვის, ვისაც აქვს მეტი ფინანსური საშუალება და რესურსი.⁶ მათ, ვისაც დიდი კაპიტალი და კერძო ინტერესები აქვთ, შესაბამისად, აქვთ პრივილეგია და კონტროლი მიწაზე, როგორც საქონელზე.⁷ მილარი (Millar 2016) მსჯელობს, რომ გლობალური ორგანიზაციები, ინსტიტუტები და კომპანიები იყენებენ გლობალური ნეოლიბერალური მმართველობის წესებსა და იდეებს, რათა შეცვალონ ხალხის აზრი მიწაზე. ისინი აცლიან მიწას კულტურულ და სოციალურ კონტექსტს და ათავსებენ მას კონტროლისა და ძალაუფლების გლობალურ ნორმებში, რაც ხელს უწყობს ნეოლიბერალიზმზე გლობალურ გადასვლას.⁸

დიდმა გარდაქმნებმა მოიტანა ახალი ცნებები და იდეები მიწის შესახებ. მიწა პრივატიზებული და გასაქონლებული გახდა; თუმცა, წინა მიდგომებს არ შეუწყვეტია არსებობა.

კონტექსტი, რომელშიც მოთავსებულია ახალი კანონი ან რეფორმა, არის არა ცარიელი, არამედ პლურალისტურია, ადრინდელი ისტორიული, კულტურული, საკანონმდებლო, პოლიტიკური და ეკონომიკური კონტექსტებითა და მორალური პრინციპებით. მიწის შესახებ მორალის ასეთ შრეებს შეიძლება მივუდგეთ სამართლებრივი პლურალიზმის პერსპექტივიდან ანთროპოლოგიური გაგებით.⁹ ასეთი კონტექსტის აღწერისთვის სხვა მსგავს ცნებებს წარმოადგენს „სამართლებრივი წესრიგის სიმრავლე“ (multiplicity of legal orders)¹⁰ თუ „წესრიგის სხვადასხვა სისტემები“ (multiple systems of ordering)¹¹. სამართლებრივი პლურალიზმი თუ სამართლებრივი წესრიგის თუ სისტემების სიმრავლე ხდება იქ, სადაც საერთაშორისო თუ ტრანსნაციონალური კანონები ანაცვლებს, ან გადაიხლართება ეროვნულ კანონებთან, ადგილობრივ წესრიგის სისტემებთან და არაფორმლობებთან. არაფორმლობებში ვგულისხმობ გავრცელებულ და „ფართოდ მიღებულ/აღიარებულ“ ნორმებსა და მოლოდინებს, რომელთა გაუთვალისწინებლობას მოჰყვება საზოგადოებრივი უკმაყოფილება.¹² ოლუჩუ (Örücü 1996) მსჯელობს, ყოველთვის ხდება ცვლილება ახალი სოციალური, ეკონომიკური და სამართლებრივი გარემოს მიხედვით იმ კანონისა, რომელიც გადადის ერთი ადგილიდან მეორეზე.¹³ ეს ცვლილება მოიცავს შეგუების, ხელახალი ინტერპრეტაციისა და ადგილობრივ სისტემებთან შერწყმის რთულ პროცესებს. ანთროპოლოგებს მიაჩნიათ, რომ ამ დროს ხდება კონტექსტზე დამოკიდებული ხელახალი ინტერპრეტაცია.¹⁴ ბერენდსი, პარკი და როტენბურგი (Behrends, Park, and Rottenburg 2014) აჩვენებენ, რომ „მოგზაური მოდელები“, მათ შორის გადაადგილებადი კანონები, იძენენ განსხვავებულ მნიშვნელობებს, მაშინ, როდესაც ისინი სცილდებიან წინა

6 Izumi, Kaori. „Liberalisation, gender, and the land question in sub-Saharan Africa.“ *Gender & Development* 7, no. 3 (1999): 9-18.

7 Millar, Gearoid. „Knowledge and Control in the Contemporary Land Rush: Making Local Land Legible and Corporate Power Applicable in Rural Sierra Leone.“ *Journal of Agrarian Change* 16, no. 2 (2016): 206-224.

8 Ibid.

9 სამართლებრივი პლურალიზმი არის ანალიტიკური კონცეფცია იმ სიტუაციებისთვის, როდესაც ადამიანებს თავიანთი ურთიერთქმედებისას შეუძლიათ რამდენიმე სამართლებრივი სისტემით ხელმძღვანელობა, მეტი ამ თემაზე იხილეთ: von Benda-Beckmann, Keebet, and Bertram Turner. „Anthropological Roots of Global Legal Pluralism.“ (2020).

10 Nader, Laura. „The anthropological study of law 1.“ *American Anthropologist* 67, no. 6 (1965): 3-32.

11 Merry, „Legal Pluralism,“ *Law and Society Review* 22, no. 5 (1988): 869-96: 878.

12 Helmke, Gretchen, and Steven Levitsky. „Informal institutions and comparative politics: A research agenda.“ *Perspectives on politics* 2, no. 4 (2004): 725-740.

13 Esin Örücü, Elspeth Attwooll, and Sean Coyl, eds., *Studies in Legal Systems: Mixed and Mixing* (London: Kluwer, 1996).

14 von Benda-Beckmann, Keebet, and Bertram Turner. „Anthropological Roots of Global Legal Pluralism.“ (2020).

კონტექსტებს და ერთგებიან ახალ სოციალურ, ეკონომიკურ თუ სამართლებრივ გარემოში.¹⁵ როგორც ონგი (Ong 2007) წერს, ნეოლიბერალიზმი არაა განსაზღვრული და ფიქსირებული მახასიათებლებისა და შედეგების ერთობლიობა, არამედ ის არის მართვის ლოგიკა, რომელიც გადაადგილდება ერთი პოლიტიკური კონტექსტიდან მეორეში. ონგი გვთავაზობს ასამბლაჟს (assemblage) სტრუქტურის ნაცვლად, რათა გვაჩვენოს მისი კონტექსტუალობა ადგილობრივ მორალსა და რაციონალობის სისტემებთან მიმართებაში. მისთვის ნეოლიბერალური ლოგიკა არის არა უნივერსალური სისტემა, არამედ – მართვის მობილური ტექნოლოგია, რომელიც ერგება მოცემულ კონტექსტებსა და ვითარებებს.¹⁶

პრივატიზაცია და ნეოლიბერალური რეფორმები საქართველოში

ნეოლიბერალიზმის გავრცელებული ერთ-ერთი მოსაზრების თანახმად, ბაზრის „უხილავი ხელის“ მეშვეობით საკუთრების ცალსახა უფლებები და საკუთრების ობიექტების მაქსიმალური გასხვისების შესაძლებლობა ეკონომიკური განვითარების საწინდარია. პრივატიზაცია წარმოადგენს ნეოლიბერალიზმის პრაქტიკაში განხორციელებას.¹⁷ საბჭოთა კავშირში სახელმწიფოს კუთვნილებას წარმოადგენდა მიწები, რომლებსაც კოლექტიური ფერმები განაგებდნენ. საქართველოში პრივატიზაციასთან დაკავშირებული ერთ-ერთი გარდამტეხი მომენტი იყო საქართველოს მინისტრთა კაბინეტის 1992 წლის 18 იანვარს მიღებული დადგენილება „საქართველოს რესპუბლიკაში სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის რეფორმის შესახებ“. მიწის რეფორმის მიზნისთვის გამოიყო სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო ნაკვეთები და შეიქმნა მიწის რეფორმის ფონდი, როგორც იყო პრივატიზაციის ფონდი. მიწის განაწილების საგანს წარმოადგენდა კომლი, რომელიც რამდენიმე კატეგორიად იყოფოდა. პრივატიზაციის პროცესი მეცხოველეობის სფეროსაც შეეხო და, შედეგად, შეიქმნა აგრარული მეურნეობის კერძო სექტორი.

პრივატიზაციის რეფორმის დაჩქარებულად განხორციელების გამო, მას არაერთი კრიტიკოსი ჰყავს. ასევე, პირადი საჭიროებების დაკმაყოფილების მიზნით, მსხვილი მეურნეობები დაიყო მცირე მეურნეობებად, რამაც გამოიწვია სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მოცულობის მნიშვნელოვანი შემცირება. განადგურდა წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, დაირღვა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ტექნოლოგიურ-ორგანიზაციული და ეკოლოგიური ერთიანობა; ხშირ შემთხვევაში, ახალი მფლობელები ვერ ახერხებდნენ მეურნეობების შენარჩუნებას.¹⁸ ეს

---

15 Behrends, Andrea, Sung-Joon Park, and Richard Rottenburg. *Travelling Models in African Conflict Management: translating technologies of social ordering*. Vol. 13. Brill, 2014.

16 Ong, Aihwa. „Neoliberalism as a mobile technology.“ *Transactions of the Institute of British Geographers* 32, no. 1 (2007): 3-8.

17 Hann, Chris M. „Property Relations: The Halle Focus Group, 2000-2005.“ (2005).

18 Lominadze, Merab (2021), *Privatizatsia da Kerdzo Metsarmeobis Ganvitareba Sakartveloshi*, doctoral dissertation, Ivane Javakishvili

პერიოდი, ასევე, ემთხვევა ეკონომიკური ვითარების მკვეთრ გაუარესებას. 1994–1995 წლებში, საქართველოში, სოციალური მობილობის გაუარესება მნიშვნელოვან მოვლენას წარმოადგენდა. 1996–1997 წლების მსოფლიო ღირებულების კვლევის თანახმად, საქართველოში გამოკითხულ რესპონდენტთა 90% ეკონომიკურად ნათესავებზე იყო დამოკიდებული. იმავე კვლევამ აჩვენა, რომ ქართველების 96.5%-ს სჯეროდა, ისინი ცხოვრობდნენ უარეს სიღარიბეში, ვიდრე 10 წლის წინ.¹⁹ 2003 წლის ვარდების რევოლუციის შემდეგ საქართველომ განიცადა ეკონომიკური აღორძინება, რაც ნეოლიბერალური რეფორმების გატარებასთან არის დაკავშირებული. საქართველოში იმ დროს მოქმედმა მინისტრთა კაბინეტმა ეკონომიკურ პოლიტიკის უმთავრეს პრიორიტეტად დაისახა სახელმწიფოს მფლობელობაში დარჩენილი ენერგო-სექტორის პრივატიზაცია. ამ საკითხმა საზოგადოებაში აზრთა სხვაობა გამოიწვია – ერთი ნაწილი მხარს უჭერდა სტრატეგიული მნიშვნელობის ობიექტების სახელმწიფოს მფლობელობაში დატოვებას, ხოლო, საზოგადოების გარკვეული ნაწილი აღნიშნული სექტორის პრივატიზაციას ემხრობოდა.²⁰

პოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარების ცვლილებამ მიწისა და საძოვრების მართვასთან დაკავშირებით არაერთი ხარვეზი წარმოქმნა საკანონმდებლო დონეზე. ამ ეტაპზე, არ არსებობს მიწის მართვის ერთიანი პოლიტიკა, ხოლო იმ რეგულაციებით, რომლებიც სხვადასხვა საკანონმდებლო აქტშია გაბნეული, მრავალი რამ მოუგვარებელი რჩება.²¹ არ არსებობს ზუსტი მონაცემები სახელმწიფო და კერძო სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების განაწილების შესახებ. ამის ერთ-ერთი მიზეზი კი ისაა, რომ 1990-იან წლებში მიწის პრივატიზაციის შედეგად მიწის ნაკვეთები შესაბამისი გეგმის გარეშე გასხვისდა. სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული საძოვრების პრივატიზაციის ან იჯარით გაცემის პირობები დღემდე არ არის განსაზღვრული.²² სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის სტატუსის არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის სტატუსად შეცვლამ გამოიწვია სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის, მათ შორის საძოვრების, დაკარგვა. საჯარო რეესტრი სტატუსის ცვლილებას აუცილებელი სახელმწიფო თუ სოციალური საჭიროების შემთხვევაში ახორციელებდა, თუმცა ამ საჭიროების დამადასტურებელი ცნობები არსად არ მოიპოვება. სამწუხაროდ, დღემდე არ არსებობს ინფორმაცია იმ საძოვრების შესახებ, რომელთა სტატუსი წლების განმავლობაში შეიცვალა და გადაკვალიფიცირდა არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთად.²³ შესაბამისი სპეციალისტების თანახმად, მიწის მართვის პრობლემები გამოწვეულია რეგულაციების შემცირებასთან, რისი ტენდენციაც ვარდების რევოლუციის შემდეგ დაიწყო და დღემდე ნარჩუნდება.²⁴

Tbilisi State University.

19 Aliyev, Huseyn. 2015. „Institutional Transformation and Informality in Azerbaijan and Georgia.“ In *Informal Economies in Post-Socialist Spaces: Practices, Institutions and Networks*, edited by Jeremy Morris and Abel Polese, 51–69. New York: Palgrave Macmillan, pg. 56

20 ეკონომიკის მინისტრმა ერთ-ერთ ინტერვიუში აღნიშნა: „ჩემი მიდგომა, რომ ყველაფერი უნდა გაიყიდოს, არ უნდა ჩავთვალოთ სიგიჟედ; შედეგად სახელმწიფომ შესაძლებლის მაქსიმუმი უნდა მიიღოს და მოგებაში დარჩეს.“ <https://civil.ge/ka/archives/132727>

21 „საზოგადოება ბუნების კონსერვაციისთვის – საბუკო“; საძოვრების მართვასთან დაკავშირებული კანონმდებლობის მიმოხილვა, 2020, https://sabuko.org/wp-content/uploads/2021/01/sazovrebi_kanonmdeblobis-mimoxilva_GEO.pdf

22 Ibid.

23 Ibid.

24 ინტერვიუ ექსპერტთან, შემოდგომა, 2023 წ.

მიწის გენაწილება და კლვილოზრივი წესრიგის სისტემები

მლაშეში ერთ-ერთი ვიზიტისას, შევხვდი კვირიას, კაცს, რომელიც 1990-იანი წლების ბოლოს მიწის განაწილების პროცესში იღებდა მონაწილეობას. ამ სოფელში კვირია და სხვა ხევსურები 1967 წელს არხოტის (სოფელი ხევსურეთში) ხეობიდან გადავიდა საცხოვრებლად. მლაშეს სოფლის მხარეს, სადაც კვირია ცხოვრობს, ხევსურების უბანს უწოდებენ. როგორც მან მითხრა, თავდაპირველად 25 კომლი ცხოვრობდა ამ უბანში, ხოლო ამჟამად, ძირითადად, გვიანი საბჭოთა პერიოდში არსებული ეკონომიკური პრობლემების გამო, 3-4 კომლია დარჩა. როგორც კვირიამ აღნიშნა, მლაშეში უფრო ღარიბი კოლმეურნეობა იყო, ვიდრე, მაგალითად, წითელწყაროში (მუნიციპალიტეტი კახეთში), სადაც ოჯახები გადასახლდნენ. არსებული ვითარებისა და, ზოგადად, სიღარიბის გამო, როგორც კვირიამ ხაზგასმით ახსენა, საქართველოს მაშინდელმა პრეზიდენტმა, ედუარდ შევარდნაძემ ხალხს ეკონომიკური პრობლემების მოგვარება მიწების გაყოფის, მათი დამუშავებისა და პროდუქციის მოყვანის გზით შესთავაზა. საბჭოთა კავშირის სიძლიერის დროს მლაშემ სახელი გაითქვა თავისი საძოვრებით, მწყემსებით, ხორბლის მინდვრებითა და ბაზალეთის ტბის ულამაზესი გარემოთი, რომელიც დასასვენებელ, რეკრეაციულ ადგილმდებარეობად იქცა.²⁵ დღესდღეობით ტბას, მისი შემცირებული ზომისა და წყლის ხარისხის გაუარესების გამო, ხშირად ჭაობად მოიხსენიებენ.²⁶

კოლმეურნეობების დაშლის შემდეგ კვირია მიწის გაყოფის კომიტეტის წევრი გახდა. იგი აწარმოებდა საგანგებო რეველს, რომელშიც ასახული იყო ინფორმაცია, თუ ვის რამდენი მიწის ნაკვეთი ერგო. არსებობდა პირველი, მეორე და მესამე კატეგორიები. 1500-2000 კვ/მ ფართობის მიწა მესამე კატეგორიას მიეკუთვნებოდა. ეს კატეგორია მათთვის იყო განკუთვნილი, ვინც სოფელში აღარ ცხოვრობდა, მაგრამ იმის დამტკიცება შეეძლო, რომ წარმოშობით ამ სოფლიდან იყო. კვირიას ცნობით, ეს გახლდათ ის კატეგორია, რომელზეც მიწები გაიფლანგა – ზოგმა მიწა ნაცნობობის მეშვეობით მიიღო, შემდეგ ქონება გაყიდეს და ამით მთლიანად შეცვალეს არსებული ვითარება. კვირიას თქმით, „ყველა ამ ქაოტურმა პროცესებმა საძოვრების პრობლემა გამოიწვია.“

დასავლური ყაიდის მიწის პრივატიზაციის რეფორმა გახდა გადაჯაჭვული ადგილობრივ არაფორმალურ პრაქტიკებთან და, შედეგად, წარმოიქმნა გლობალური და ადგილობრივი მორალური სისტემების შერწყმა. ველზე კვლევის წარმოებისას, წავაწყდი არაერთ ცნობას იმის თაობაზე, რომ ადგილობრივი მოსახლეობის გარკვეული ჯგუფი მიწის დაყოფის წესების საფუძველზე იმაზე უფრო დიდ მიწის ნაკვეთს ელოდა სასურველ გეოგრაფიულ არეალში, ვიდრე მიიღეს. თუმცა, ამ სასურველი შედეგის მიღწევა კორუფციული გარიგების გარეშე შეუძლებელი აღმოჩნდა. „ფავორიტიზმი და ქრთამი მიწების გაყოფის პროცესის განუყოფელი

25 ასეთ ნარატივებს ძველ ჟურნალებში შევხვდი საარქივო მასალების კვლევისას. სოფელი მლაშეს საძოვრების ქებასთან დაკავშირებით იხ.: კომუნისტი (1955), ზამთრის საძოვრები; ბაზალეთის ტბის, როგორც პოპულარული რეკრეაციული ადგილის ქებასთან დაკავშირებით, იხ.: კომუნისტი (1959), ბაზალეთის ტბის პირას.

26 როცა სოფლის მაცხოვრებლებთან ერთად დავდიოდი, ისინი გამუდმებით იხსენებდნენ ტბის ადრინდელ ზომას და იმას, თუ როგორ მოდიოდნენ ბავშვები და ახალგაზრდები ახლომდებარე სოფლებიდან დილით ადრე და მთელი დღის განმავლობაში რჩებოდნენ.

ნაწილი იყო. უკეთესი ნაკვეთის სანაცვლოდ, მამაჩემს მის კუთვნილ თხებს სთხოვდნენ. მაგრამ მამაჩემა უარი განუცხადა და ამტკიცებდა, რომ მას, როგორც ომგამოვლილ პირს, რომელიც ექვსი წლის განმავლობაში არამარტო სოფელს, არამედ სამშობლოსაც იცავდა, იმსახურებდა სამართლიან წილს. მიუხედავად ამისა, 7000 კვ/მ-ის ფართობი მიწის სანაცვლოდ, რომელსაც ის დამსახურებულად მიიჩნევდა, მამაჩემმა მხოლოდ 2000 კვ/მ-ის ფართობი მიწა მიიღო, ისიც ნაკლებად სასურველ გეოგრაფიულ არეალში.²⁷

კვირიას აზრით, მიწის არათანმიმდევრულმა განაწილებამ ხალხს მიწაზე ხელმისაწვდომობის უფლება ჩამოართვა. მან მითხრა, რომ სამი წლის განმავლობაში დასდევდა ხელისუფლების წარმომადგენლებს სასაფლაოსთვის, თუმცა მიწის ფიზიკურად არარსებობის გამო, მხოლოდ სამი ჰექტარი მოიპოვა აღნიშნული მიზნით. კვირიას ვთხოვე, ჩემთვის ერგენებინა ის წიგნაკი, სადაც მას ჰქონდა ინფორმაცია მიწების განაწილების თაობაზე. მან მიპასუხა, რომ საძოვრისთვის ბრძოლის საფუძველზე დაიწყო გამოძიება, რომლის ფარგლებშიც მას წიგნაკი ჩამოართვეს. იმ წიგნაკში არსებობდა ინფორმაცია იმის თაობაზე, რომ ადგილები, სადაც სასტუმროს კოტეჯები აშენდა, ადრე სოფლის საძოვრები იყო. კვირიას და სოფლის ადგილობრივი წარმომადგენლების თქმით, უკანასკნელი ათწლეულების განმავლობაში სოფელ მლაშეში უამრავი რამ შეიცვალა. მაშინ, როდესაც სოფელს 50 ჰექტარი საძოვარი მიწა გააჩნდა, თითოეულ ოჯახში 10-12 კამეჩი იყო. თუმცა, მას შემდეგ, რაც მიწისა და ბალახის რესურსი შემცირდა, ეკონომიკურ პრობლემებთან გასამკლავებლად ოჯახებს ნახირის გაყიდვა მოუწია, რადგან მათი გამოკვების რესურსიც კი აღარ არსებობდა. შედეგად, ოჯახებს შედარებით ცოტა ძროხა ჰყავდათ, მაგრამ მიწის ეტაპობრივი შემცირების გამო მათი გაყიდვაც მოუწიათ. დღეს სოფლად მყოფი ოჯახები, როგორც წესი, 1-2 ძროხას ფლობენ და ამ ოჯახების საარსებო და ძირითადი შემოსავლის წყარო რძის პროდუქტების ვაჭრობით მოიპოვება. დუშეთის მაღალმთიანი სოფლების ეკონომიკურ საქმიანობაში მეცხოველეობას უმნიშვნელოვანესი როლი ჰქონდა ისტორიულად.²⁸ მეცხოველეობის მსგავს მკვეთრ კლებას დუშეთის სხვა სოფელშიც წავაწყდი. ხელმისაწვდომი მიწების შემცირებისა და ეკონომიკური სიდუხჭირის ფონზე, ხალხი საქონელს ჰყიდის. მწყემსებისა და ძროხების ხილვა ახლად აშენებული ინფრასტრუქტურის სიანლოვეს, წარმავალ ხედავ იქცა იქ, სადაც ოდესღაც სოფლების კუთვნილი საძოვრები იყო.

მიწით ვაჭრობა, როგორც თანამედროვე ედგილობრივი ეკონომიკური პრაქტიკა

2023 წლის ზაფხულში მლაშესკენ მიმავალ გზაზე შევხვდი გზის პირას მდგარ მოწიფულ ალვის ხეს, რომელზეც სოფლის გასაყიდი მიწის ნაკვეთების შესახებ ბევრი პლაკატი იყო გაკრული (იხ. ილუსტრაცია: ბილბორდის ფუნქციის შემთავსებელი ალვის ხე). ხე იდგა სადღაც

27 ინტერვიუ მწყემს მამაკაცთან, სოფელი არაგვისპირი, ზაფხული, 2023 წ.

28 საძოვრებზე ხელმისაწვდომობის დაკარგვა XIX საუკუნეში დუშეთი გლეხების საპროტესტო მოძრაობის მიზეზი გახდა, მეტი ამ თემაზე იხ.: ახოზაძე, მ. გლეხთა მოძრაობა საქართველოში XIX საუკუნის 60-90-იან წლებში, გვ. 40

ორ საძოვარს შორის; ეს ორი საძოვარი ადრე ერთი დიდი საძოვრის ფუნქციას ასრულებდა. ამჟამად, ერთ-ერთ საძოვარზე დაახლოებით 2500 კვ/მ-ია დარჩენილი, რომელზეც სასტუმრო კოტეჯების მშენებლობა მიმდინარეობს, ხოლო მეორე დაკარგვის საფრთხის წინაშეა. ეს უკანასკნელი 18 ჰექტრის ფართობისაა. როგორც ერთმა მეცხვარემ მითხრა, არც ისე დიდი ხნის წინ, ამ ადგილზე ვიღაც მოსულა, ეს პერიმეტრი აუზომავს და შეულობავს, რის წინააღმდეგაც ადგილობრივი მოსახლეობა გამოვიდა და მისი საქმის გაგრძელების უფლება აღარ მისცა – ლობე დაანგრის. მიუხედავად ამისა, ერთ-ერთმა მწყემსმა მითხრა, რომ, ხალხის პროტესტის მიუხედავად, თუ მყიდველი რომელიმე მიწაში კარგ თანხას გადაიხდის, სოფელს არავინ შეეკითხება აზრს და ისე გაასხვისებენ ამ მიწას. მან ასევე დასძინა, რომ სოფლის მოსახლეობა ეკონომიკურ გაჭირვებას მიწების გაყიდვით უმკლავდება. ახალმა მეზობლებმა, რომლებსაც ნაკლები მიჯაჭვულობა აქვთ ამ მიწებთან, არ იციან ამ ადგილების ისტორია და, შესაბამისად, ნაკლებად ადარდებთ ცვლილებები – ახალი მორალური პრინციპები და ეკონომიკური პრაქტიკები სოფელში.

ბილბორდის ფუნქციის შემთავსებელი ალვის ხე, 2023წ. ავტორის ფოტო.

ჩემთვის, კონტრასტული მორალის სისტემები, რომლებიც არსებობს იმ სოფლის მკვიდრთ შორის, რომლებიც მიწის დაკარგვას აპროტესტებენ და რომლებიც მიწას ჰყიდიან შემოსავლის მიღების მიზნით, წარმოადგენს კვლევის საგანს. ურთიერთგამომრიცხავი მორალური პრინციპები აღმოვაჩინე ერთ-ერთ ოჯახშიც, სადაც ცოლს სურდა მიწის გაყიდვა სახლის გარემონტების მიზნით, ხოლო ქმარი და ვაჟი დედის ამ იდეას ეწინააღმდეგებოდნენ და წინაპრების მიერ დატოვებული მიწის შენარჩუნების სურვილს გამოხატავდნენ. ერთ-ერთმა მწყემსმა, რომელთა-

ნაც ხანგრძლივი საბარი მქონდა, მითხრა: „ეს საძოვარი გვასულდგმულებს ჩვენ, მამაპაპური²⁹ მიწა, ეს არის ჩვენთვის დანატოვარი, მემკვიდრეობა წარსულიდან, რომელიც ახლა ჩვენზეა მინდობილი. ის უნდა გადავცეთ ჩვენს შვილებს მოსავლელად, თუმცა ის ხელიდან გვეცლება, რამდენადაც მიმდინარეობს ბაზალეთის ტბის განაშენიანება. ვის შეეძლო ამის განჭვრეტა? თითქოს, ყველაფერი იყიდება და ჩვენ ამას დაგვიანებით ვაცნობიერებთ. ჩვენ არ შეგვიძლია მისი მახვილით დაცვა, არა?“³⁰ სავლელ ვიზიტისას, არაერთ პლაკატს წავაწყედი მიწების გაყიდვის თაობაზე. სოფლის მოსახლეობისთვის მიწების გაყიდვა შემოსავლის ახალ წყაროდ იქცა. მე შევხვდი სოფლის მოსახლეობას, რომლის წარმომადგენლებიც ხაზს უსვამდნენ მსხვილ სამშენებლო პროექტების სიახლოვეს მიწის ნაკვეთის ფლობის მომგებიანობას ფასის ზრდის პერსპექტივიდან გამომდინარე. მათ ან გაყიდული ჰქონდათ ან მომავალში აპირებდნენ მიწის ნაკვეთების გაყიდვას მაღალ ფასად. „ზოგმა მართლაც ისარგებლა მსხვილი ეკონომიკური და ინფრასტრუქტურული პროექტით“,³¹ მაგრამ, ადგილობრივი მოსახლეობის აზრით, უფრო ხშირია ისეთი შემთხვევები, როდესაც მოსახლეობის მდგომარეობა უარყოფითად იცვლებოდა.

2023 წლის ზაფხულში, სოფელ ჭოპორტში (დუშეთის რაიონი,) ადგილობრივმა მოსახლეობამ მასშტაბური საპროტესტო აქცია გამართა. სოფელი ჭოპორტის მოსახლეობის კუთვნილი ნაკვეთები, რომლის სიახლოვეს ნატახტარი-ჟინვალის ახალმა გზამ უნდა გაიაროს, „მართვეის“ უფლებით გადაეცა „ჯივიპის“³² შედეგად, აღნიშნულმა კომპანიამ გააფართოვა „სანიტარული ზონა“ და მოსახლეობას კუთვნილ მიწებზე მშენებლობა შეუზღუდა.³³ მოსახლეობის აზრით, მშენებლობის უფლების შეზღუდვასთან ერთად, კომპანია ამ პროცესში მიწის ღირებულებას ხელოვნურად ამცირებს. ადამიანების უმრავლესობას, ვისაც დუშეთის სოფლებში შევხვდი, ჭოპორტის საპროტესტო აქციაში ჰქონდა მონაწილეობა მიღებული. მათი თქმით, „არავინ უწყის, როდის გახდა ჩვენი მამაპაპური მიწები კერძო კომპანიის საკუთრება“. ინგამ, მწყემსმა ქალბატონმა მიაჩნო იმ გაურკვევლობის შესახებ, რომლის წინაშეც დააყენა დუშეთის მოსახლეობა მაგისტრალის მშენებლობის გეგმამ. ჭოპორტის შემთხვევის გათვალისწინებით, მასა და მის თანასოფლელებს ბიჩნიგაურში (დუშეთის სოფელი) სჭირდებოდათ გარემოებების დაზუსტება; მათ უნდა გადაწყვიტონ საკუთარი მიწების მომავალი: გაყიდონ, თუ დაელოდონ ახალი გზის მშენებლობას. დაბნეულობის ხარისხს ის გარემოებაც ზრდის, რომ ხალხმა ჯერ კიდევ არ იცის ზუსტად, სად გავა ახალი გზა; იქნება კი ის სარგებლის მომტანი, თუ მორიგი პრობლემა იმ მრავალთაგან, რომლის წინაშეც დუშეთის სოფლების მოსახლეობა იმყოფება.

29 „მამაპაპური“ – მამა-პაპის შესაფერი, მამა-პაპის დამახასიათებელი, ძველებური, როგორც ამას უნივერსალური ენციკლოპედიური ლექსიკონი განმარტავს. როცა დუშეთის სოფლების მცხოვრებთა ნარატივებს ვაკვირდებოდი, ტერმინში „მამაპაპური მიწები“ ისინი მხოლოდ საკუთარ მიწებს არ გულისხმობდნენ, არამედ, ასევე, ძველ მიმართებებს მიწებთან, ისეთს, როგორიც ადგილზე იყო მიღებული. ისინი გულისხმობდნენ ერთგვარ ადგილობრივი საერთო აზრს მიწების შესახებ – ადგილობრივ ტრადიციებსა და ეკონომიკებს.

30 ინტერვიუ მწყემს მამაკაცთან, სოფელი მლაშე, ზაფხული, 2023.

31 ინტერვიუ ჩემს ინფორმანტთან, რომელიც არის დუშეთის სოფლიდან, საკრამული, რომელიც ესაზღვრება სოფელ მლაშეს და გათხოვდა სოფელ არაგვისპირში. ზაფხული, 2023.

32 კომპანია საქართველოს წყალმომარაგების ბაზარზე. კომპანია სასმელი წყლით უზრუნველყოფს თბილისისა და ქალაქ მცხეთის მოსახლეობას, სახელმწიფო დაწესებულებებს, სამრეწველო და კომერციულ ობიექტებს.

33 მშენებლობის წართმეული უფლება, formula.ge, https://www.facebook.com/watch/?v=605682384504370&textid=CL-UNK-UNK-UNK-AN_GK0T-GK1C&mibextid=2Rb1fB&ref=sharing

დასკვნა

საქართველოში პრივატიზაციის პროცესი და რეფორმები სწრაფად განხორციელდა ადგილობრივი კონტექსტისა და სიფრთხილის გათვალისწინების გარეშე. იგი განხორციელდა ისე, რომ არ იყო მხედველობაში მიღებული ადგილზე არსებული წესრიგის და მორალის სისტემები და არაფორმალური. შესაბამისად, მოხდა სოციალისტური, კაპიტალისტური და ადგილობრივი მორალური სისტემების შერწყმა. ამ იდეოლოგიების თუ ლოგიკის სისტემების ნაზავი განსაკუთრებით საინტერესოა სამართლებრივი პლურალიზმის პერსპექტივიდან. ის გვიჩვენებს მორალის სისტემების გადახლართულობას, ყველაზე ცხადად კი ფორმალური და არაფორმალური, გლობალური და ადგილობრივი ლოგიკების თანაარსებობას ერთ სივრცეში.³⁴ ამგვარი გადაჯაჭვულობა მოგზაურ თუ მობილურ რეფორმებსა და კანონებს, ერთი მხრივ, და ეროვნულ და ადგილობრივ წესრიგის და მორალის სისტემებს შორის, მეორე მხრივ, განიხილავენ სხვადასხვა მკვლევრები, რომლებიც საუბრობენ ისეთ პროცესებზე, როგორებიცაა ადაპტაცია, კონტექსტებზე დამოკიდებული ხელახალი ინტერპრეტაცია და შერწყმა თუ ჰიბრიდიზაცია (Örücü 1996; Behrends, Park, and Rottenburg 2014). ონგი (Ong 2007) გვთავაზობს ასამბლაჟის (assemblage) კონცეპტს იმისათვის, რომ მოვიხელთოთ ამგვარი კავშირები საერთაშორისოს, ეროვნულსა და ადგილობრივს შორის, მთელი თავისი მრავალფეროვნებით. მე ვფიქრობ, რომ ონგისეული ასამბლაჟი კარგად უკავშირდება ანთროპოლოგიური გაგებით სამართლებრივი პლურალიზმის თეორიულ ჩარჩოს.

ამ კონტექსტში მიწის შესახებ შეხედულებები შეიცვალა. მოხდა მიწის გასაქონლება, ის იქცა ვაჭრობის ობიექტად, მაგრამ, ამავდროულად, მან შეინარჩუნა მისი ტრადიციული მნიშვნელობა – ის დღემდე უკავშირდება წინაპრებისაგან დანატოვარ მემკვიდრეობას, რომელსაც სჭირდება მოფრთხილება, შენარჩუნება და მომავალი თაობებისათვის გადაცემა. აღსანიშნია, რომ მიწის შესახებ განსხვავებული მორალის სისტემები შეიძლება კონფლიქტის წინაპირობაც გახდეს ადგილობრივ დონეზე სხვადასხვა ჯგუფებს შორის. ზოგ შემთხვევაში მორალის სიმრავლე შესაძლოა იყოს ერთ ჯგუფშიც კი და ის კონტექსტის მიხედვით მონაცვლეობდეს. დუშეთის სოფლებში არსებობს აზრთა თანხვედრა იმის შესახებ, რომ მიწაზე ხელმისაწვდომობა და უფლება უნდა ჰქონდეს მკვიდრ მოსახლეობას, განსაკუთრებით კი მაშინ, თუ ამ უფლებას საფრთხის წინაშე აყენებს კერძო ან უცხოური კომპანია. ასეთ შემთხვევაში ადგილობრივ მოსახლეობას მიწასთან დაკავშირებით უფლებებისთვის ბრძოლაში მხარს უჭერს მოსახლეობა მეზობელი სოფლებიდან. ქოპორტის აქცია ამგვარი სოლიდარობისა და ურთიერთგაგების ნათელი მაგალითია. მლაშეში საძოვრისთვის ბრძოლის მაგალითი კი აჩვენებს მიწის უფრო ფართო მნიშვნელობას, ვიდრე მის მხოლოდ ეკონომიკურ დანიშნულებას. ეს პროტესტი და ნარატივები მის ირგვლის აჩვენებს მიწასთან ადგილობრივების განსაკუთრებულ დამოკიდებულებასა და მიჯაჭვულობას, რომელიც თანაბრად უკავშირდება ტრადიციებს, წინაპრების პატივისცემას, ადგილობრივ ეკონომიკებსა თუ ხეების დარგვის პრაქტიკებს.

---

34 უფრო მეტი ინფორმაციისთვის ფორმალურისა და არაფორმალურის გადახლართულობის შესახებ იხ.: Darchiashvili, Mariam, and Elene Gavashelishvili. „Entanglement of the Formal and Informal in Everyday Surrogacy Negotiations: The Case of Georgia.“ *Studies of Transition States and Societies* 15, no. 1 (2023).

ჯგუფი მკვლევრებისა თანხმდება იმის შესახებ, რომ ნეოლიბერალურმა რეფორმებმა და კანონებმა ინდივიდები დაუცველ მდგომარეობაში ჩააყენა მიწები დაცვასთან დაკავშირებული უფლებების და შესაძლებლობების კუთხით; შეიქმნა უთანასწორობა მკვიდრ მოსახლეობებსა და ძლიერ და მდიდარ ორგანიზაციებს შორის (Izumi 1999; Cotula 2016; Millar 2016). ეკონომიკური და საკანონმდებლო ცვლილებების ფონზე მოირღვა დაცვისა და კეთილდღეობის სისტემები ადგილობრივი მოსახლეობებისთვის და უპირატესობა მიენიჭათ მათ, ვისაც მეტი ფინანსური საშუალება და რესურსი აქვს (Izumi 1999; Povinelli 2020).